

Категорія справи № 548/228/19: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 18.02.2022. Оприлюднено: 18.02.2022.

Дата набрання законної сили: 15.02.2022

Номер судового провадження: 61-20854св21



Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

15 лютого 2022 року

м. Київ

справа № 548/228/19-ц

провадження № 61-20854св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду: Ступак О. В. (суддя-доповідач), Гулейкова І. Ю., Погрібного С. О.,

учасники справи:

позивачі: ОСОБА_1, ОСОБА_2, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_1,

відповідач - ОСОБА_3,

треті особи: Орган опіки та піклування в особі Виконавчого комітету Хорольської міської ради Полтавської області, Служба у справах дітей та сім'ї Києво-Святошинської районної державної адміністрації в Київській області, Служба у справах дітей Хорольської районної державної адміністрації Полтавської області,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Семенівського районного суду Полтавської області від 04 серпня 2021 року у складі судді Харченка В. Ф. та постанову Полтавського апеляційного суду від 29 листопада 2021 року у складі колегії суддів: Прядкіної О. В., Карпушина Г. Л., Обідіної О. І.,

ВСТАНОВИВ:

Короткий зміст позовних вимог і рішень судів попередніх інстанцій

У лютому 2019 року ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до ОСОБА_3, треті особи: Орган опіки та піклування в особі Виконавчого комітету Хорольської міської ради Полтавської області (далі - орган опіки та піклування), Служба у справах дітей та сім'ї Києво-Святошинської районної державної адміністрації в Київській області (далі - Служба у справах дітей та сім'ї Києво-Святошинської РДА), Служба у справах дітей Хорольської районної державної адміністрації Полтавської області (далі - Служба у справах дітей Хорольської РДА), про передачу дитини, відібрання дитини та повернення її за попереднім місцем проживання.

Свої вимоги обґрунтував тим, що його позов подано в інтересах його дитини ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, який у жовтні 2017 року без його згоди вивезений ОСОБА_3 із м. Хорол Полтавської області на нове постійне місце проживання до с. Крюківщина Києво-Святошинського району Київської області, що позбавляє його можливості належним чином брати участь у спілкуванні та вихованні сина.

Переїздина до іншого населеного пункту створює труднощі для його повноцінного спілкування з ним. ОСОБА_3 умисно не виконує рішення Апеляційного суду Полтавської області від 03 листопада 2016 року щодо визначеного способу участі батька у вихованні дитини та чинить перешкоди у їхніх зустрічах, що змушує його долати 600 км для спілкування з дитиною.

Посилаючись на викладене, позивач просив передати малолітнього ОСОБА_2 на проживання з батьком ОСОБА_1 за адресою: АДРЕСА_1, та відібрати ОСОБА_2 від ОСОБА_3 і повернути за попереднім місцем проживання з батьком.

Рішенням Семенівського районного суду Полтавської області від 04 серпня 2021 року у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Рішення мотивовано необхідністю забезпечення інтересів дитини та недоцільністю її повернення із місця тривалого проживання із с. Крюківщина, де вона проживає з матір'ю, у м. Хорол для проживання з батьком, а також тим, що окремі випадки неналежного виконання відповідачем обов'язку щодо забезпечення участі позивача у вихованні сина сторін не є тими обставинами, із якими закон пов'язує обов'язок суду передати дитину батьку.

Постановою Полтавського апеляційного суду від 29 листопада 2021 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції виходив із того, що позивачем надані докази на підтвердження регулярних зустрічей із сином, про що свідчать, зокрема, його розписки про отримання дитини на певну кількість днів, розписки про отримання від ОСОБА_3 коштів як компенсації на придбання пального для поїздок та зустрічей із сином. ОСОБА_1 не надав належних та допустимих доказів, які б підтверджували протиправність поведінки відповідача.

Численні позовні зави, скарги на дії державних виконавців, оскарження рішень служби у справах дітей, звернення до депутатів Верховної Ради України не створюють належних доброзичливих відносин між сторонами, які б сприяли врегулюванню конфліктної ситуації. На даний час проживання малолітнього сина з матір'ю відповідає інтересам дитини, позитивно сприяє його розвитку як психологічному, так і фізичному, що узгоджується з висновками органу опіки та піклування, які містяться у матеріалах справи.

Короткий зміст та узагальнюючі доводи касаційної скарги, позиції інших учасників справи

У грудні 2021 року ОСОБА_1 подав до Верховного Суду касаційну скаргу на рішення Семенівського районного суду Полтавської області від 04 серпня 2021 року та постанову Полтавського апеляційного суду від 29 листопада 2021 року, в якій просить скасувати вказані судові рішення та ухвалити нове про задоволення позову, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права. У своїй касаційній скарзі вказує на те, що суди в оскаржуваних судових рішеннях не врахували висновки щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладені у постановах Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц, Верховного Суду від 05 вересня 2018 року у справі № 752/22028/16-ц, від 06 вересня 2018 року у справі № 644/9094/16-ц, від 18 березня 2019 року у справі № 215/4452/16-ц, від 27 червня 2019 року у справі № 754/14768/15-ц, від 27 січня 2021 року у справі № 752/9697/19.

Також, у касаційній скарзі як на підставу для оскарження судових рішень заявник посилається на пункт 4 частини другої статті 389 ЦПК України (якщо судові рішення оскаржуються з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу), а саме: в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави про відвід обґрунтованими, якщо касаційну скаргу обґрунтовано такою підставою (пункт 2 частина перша статті 411 ЦПК України); суди попередніх інстанцій не дослідили зібрані у справі докази, за умови висновку про обґрунтованість заявлених у касаційній скарзі підстав касаційного оскарження, передбачених пунктами 1, 2, 3 частини другої статті 389 цього Кодексу (пункт 1 частини третьої статті 411 ЦПК України); місцевий суд необґрунтовано відхилив клопотання про витребування, дослідження або огляд доказів або інше клопотання (заяву) учасника справи щодо встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи (пункт 3 частина третя статті 411 ЦПК України).

У своїй касаційній скарзі ОСОБА_1 просить розгляд касаційної скарги здійснювати у судовому засіданні за його участю.

Щодо проведення судового розгляду Верховним Судом за участю ОСОБА_1 .

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 43 ЦПК України учасники справи мають право, зокрема, брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом.

Відповідно до частини першої статті 400 ЦПК України під час розгляду справи у касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Частиною першою статті 402 ЦПК України встановлено, що у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 цього Кодексу. Абзац другий частини першої статті 402 ЦПК України визначає, що у разі необхідності учасники справи можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

Відповідно до частини тринадцятої статті 7 ЦПК України розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, якщо цим Кодексом не передбачено повідомлення учасників справи. У такому випадку судові засідання не проводяться.

Позивач реалізував свої процесуальні права шляхом викладення своєї позиції у касаційній скарзі, що відповідають принципу змагальності на стадії касаційного перегляду справи. Клопотання про розгляд справи судом касаційної інстанції за участю ОСОБА_1 не містить обґрунтування того, які ще важливі для справи пояснення може надати позивач лише особисто в суді, окрім тих, які викладені письмово у його касаційній скарзі.

Верховний Суд, виходячи із повноважень суду касаційної інстанції, який не може встановлювати нові обставини, які не були встановлені судами, оцінивши характер спору та суть правового питання, яке підлягає вирішенню у розглядуваній справі, вважає за можливе розглянути справу у порядку письмового провадження без повідомлення (виклику) учасників справи, тобто за наявними у ній матеріалами.

Верховний Суд створив учасникам процесу належні умови для ознайомлення з рухом справи шляхом надсилання процесуальних документів, у яких такий рух відображено. Крім того, кожен з учасників справи має право безпосередньо знайомитися з її матеріалами, зокрема з аргументами іншої сторони, та реагувати на ці аргументи відповідно до вимог ЦПК України.

Ураховуючи викладене та зважаючи на відсутність необхідності виклику учасників справи для надання пояснень, Верховний Суд не вбачає підстав для задоволення клопотання ОСОБА_1 про розгляд справи судом касаційної інстанції за його особистої участі.

Щодо позиції іншої сторони на стадії касаційного перегляду справи

У лютому 2022 року відповідач ОСОБА_3 подала відзив на касаційну скаргу.

Відповідно до частини четвертої статті 395 ЦК України до відзиву додаються докази надсилання копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи.

Частиною четвертою статті 183 ЦПК України визначено, що суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду.

До відзиву ОСОБА_3 не додала докази надсилання його копій іншим учасникам справи, у зв'язку з цим Верховний Суд залишає цей відзив без розгляду.

Позиція Верховного Суду

Згідно із частиною другою статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Статтею 400 ЦПК України встановлено межі розгляду справи судом касаційної інстанції. Так, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і

не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Відповідно до статті 401 ЦПК України попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем колегією у складі трьох суддів у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи. Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

За змістом частини першої статті 410 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Вивчивши матеріали справи, перевіривши доводи касаційної скарги у межах, які стали підставами для відкриття касаційного провадження, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а оскаржувані судові рішення - без змін, оскільки їх ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Судові рішення судів першої й апеляційної інстанцій відповідають вимогам ЦПК України щодо законності та обґрунтованості.

Обставини, встановлені судами

ОСОБА_1 та ОСОБА_3 перебували у зареєстрованому шлюбі з 15 вересня 2007 року по 03 лютого 2016 року, від якого ІНФОРМАЦІЯ_1 народився син ОСОБА_2.

До досягнення дитиною трирічного віку усі троє були зареєстровані у квартирі відповідача, але проживали у будинку позивача. Після розірвання шлюбу ОСОБА_3 із сином переїхали проживати у будинок її батьків.

Рішенням Хорольського районного суду Полтавської області від 23 вересня 2016 року визначено порядок та способи участі ОСОБА_1 у вихованні сина ОСОБА_2.

Рішенням Апеляційного суду Полтавської області від 03 листопада 2016 року вказане рішення скасовано та ухвалено нове рішення, яким встановлено такий порядок та способи участі ОСОБА_1 у вихованні малолітнього сина ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1: спілкування з дитиною шовіторка та щочетверга з 17 год 00 хв до 19 год 00 хв за місцем проживання ОСОБА_1; спілкування з дитиною щосуботи з 10 год 00 хв до 17 год 00 хв за місцем проживання ОСОБА_1.

У визначені дні спілкування батька і сина дозволено перебування дитини з батьком у присутності матері. У визначені дні спілкування батька і сина, дозволено відвідування дитячих майданчиків, парків, стадіонів, культурно-масових та розважальних заходів.

На звернення ОСОБА_1. Служба у справах дітей Хорольської РДА від 20 листопада 2017 року № 01-06/447 повідомила, що проведено роз'яснювальну роботу з ОСОБА_3.

Встановлено, що про зміну місця проживання ОСОБА_3 та дитини ОСОБА_2 з АДРЕСА_2 на АДРЕСА_3 ОСОБА_1 повідомлено 16 жовтня 2017 року.

Згідно з висновком Виконавчого комітету Хорольської міської ради від 24 жовтня 2017 року, малолітня дитина ОСОБА_2 проживає з матір'ю за адресою: АДРЕСА_3.

З 02 березня 2018 року ОСОБА_3 працює в Управлінні житлово-комунального господарства Подільської районної в місті Києві державної адміністрації на посаді головного спеціаліста відділу комунального господарства.

ОСОБА_2 навчається у Крюківщинській ЗОШ І-ІІІ ступенів.

Відповідно до висновку Києво-Святошинської РДА від 04 квітня 2019 року на підставі рішення комісії з питань захисту прав дитини при Києво-Святошинській РДА від 09 квітня 2019 року (протокол № 7) Орган опіки та піклування вважає за доцільне визначити місце проживання малолітньої дитини ОСОБА_2 з матір'ю - ОСОБА_3, яка проживає за адресою: АДРЕСА_3, та визначено участь батька ОСОБА_1 у вихованні малолітнього сина відповідно до встановленого рішенням Апеляційного суду Полтавської області від 03 листопада 2016 року графіку спілкування з дитиною за фактичним місцем проживання дитини.

За змістом висновку комісії з питань захисту прав дитини Хорольської РДА від 30 листопада 2020 року, мати дитини має постійне місце проживання, постійне місце роботи та джерело існування, створила всі умови для комфортного проживання, виховання та розвитку дитини. У матеріалах, наданих Службою у справах дітей та сім'ї Києво-Святошинського району та самою ОСОБА_3 не встановлено виняткових обставин у розумінні положень статті 161 СК України, які б свідчили про неможливість проживання дитини разом з матір'ю.

Висновком комісії з питань захисту прав дитини Хорольської міської ради від 08 липня 2021 року встановлено, що мати не перешкоджає побаченню сина з батьком, готова йти на компроміс та, за спільною домовленістю, компенсувати витрати на переміщення дитини до місця проживання батька, тому вважає, що передача дитини у порядку частини четвертої статті 159 СК України, відібрання дитини та повернення її за попереднім місцем проживання в порядку частини першої статті 162 СК України, заявлені передчасно, оскільки місце проживання дитини попередньо не було визначено ні органом опіки та піклування, ні судом. Запропоновано ОСОБА_1 та ОСОБА_3, батькам малолітнього ОСОБА_2 2013 року народження, за спільними узгодженими пропозиціями, вирішити питання щодо визначення місця проживання дитини, забезпечуючи при цьому рівні права батька та матері на спілкування та виховання дитини, враховуючи якнайкращі інтереси дитини.

Згідно з розпорядженням голови Хорольської РДА від 31 січня 2019 року № 9 ОСОБА_3 надано дозвіл на зміну реєстрації місця проживання малолітнього ОСОБА_2 з адреси: АДРЕСА_2, на адресу: АДРЕСА_3.

Щодо вимог про передачу малолітнього ОСОБА_2 на проживання з батьком ОСОБА_1.

Право батьків і дітей бути поряд один з одним становить основоположну складову сімейного життя, і заходи національних органів, спрямовані перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) (пункт 47 рішення Європейського суду з прав людини (далі - Європейський Суд) у справі «Савіні проти України», пункт 49 рішення у справі «Хант проти України»).

Статтею 15 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини. У разі коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків виходячи з інтересів дитини.

Згідно з частиною третьою статті 157 СК України той з батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Згідно з частиною четвертою статті 159 СК України у разі ухилення від виконання рішення суду особою, з якою проживає дитина, суд за заявою того з батьків, хто проживає окремо, може передати дитину для проживання з ним.

Тлумачення положень усіх частини статті 159 СК України у сукупності та частини четвертої цієї статті як самостійної норми дають підстави для висновку, що частина четверта статті 159 СК України є санкцією, тобто тим негативним наслідком, який може бути застосований судом у разі ухилення від виконання рішення суду про встановлення способів участі у вихованні дитини особою, з якою проживає дитина, суд за заявою того з батьків, хто проживає окремо, може передати дитину для проживання з ним.

Вирішуючи подібні спори на підставі частини четвертої статті 159 СК України, Верховний Суд у постановках від 15 травня 2019 року у справі № 760/20464/17-ц, від 25 вересня 2020 року у справі № 607/3119/19, від 15 вересня 2021 року у справі № 387/762/18-ц зауважував, що рівність прав батьків витікає з прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й в першу чергу повинні бути визначені інтереси дитини у спірній ситуації, а потім права батьків.

Аналіз норм СК України, Конвенції про права дитини, практики як Європейського суду з прав людини так і Верховного Суду дає підстави дійти висновку про те, що суди при вирішенні спору на підставі частини четвертої статті 159 СК України повинні врахувати всі обставини та встановити: чи є рішення суду, яким вирішено спір щодо участі одного з батьків, хто проживає окремо, у вихованні дитини; чи є факти, які свідчать про ухилення того з батьків, з ким проживає дитина, від виконання рішення суду про участь у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо, якщо так, то чи є виправданим застосування правових наслідків, передбачених частиною четвертою статті 159 СК України, та передання дитини іншому з батьків, тобто чи буде відповідати найкращим інтересам дитини її передання для проживання іншому з батьків, фактично зміна місця проживання дитини, у порівнянні з тим, які несприятливі наслідки може мати невиконання, чи не в повній мірі виконання рішення суду про участь у вихованні дитини у зв'язку з ухиленням того з батьків, з ким проживає дитина, від його виконання.

Верховний Суд в чергове підкреслює свою позицію про те, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток і належне виховання. У таких справах насамперед повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а тільки потім вирішено питання про захист порушених прав батьків, і такий захист прав батьків не повинен шкодити інтересам дитини.

З огляду на диспозицію частини четвертої статті 159 СК України, з урахуванням встановлених обставин під час розгляду справи, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про те, що окремі порушення відповідачкою судового рішення щодо участі батька у вихованні дитини є недостатніми для задоволення позову про передання дитини для проживання з батьком, та оскільки позивач не довів тих обставин, що проживання дитини з батьком буде відповідати якнайкращим інтересам малолітньої дитини, обґрунтовано відмовив у задоволенні заявленого позову.

Суди під час розгляду справи не встановили умисного невиконання ОСОБА_3 судового рішення щодо способу участі батька у вихованні дитини.

Зміна місця проживання дитини із м. Хорол Полтавської області на с. Крюківщина Київської області об'єктивно ускладнила реалізацію сторонами визначеного апеляційним судом способу участі батька у вихованні сина, але, відповідач не перешкоджає позивачу бачитись із сином, а також готова компенсувати витрати позивача на проїзд до нового місця проживання сина.

Отже, переїзд відповідачки разом із сином до іншого населеного пункту не є тією обставиною, яка унеможливує виконання рішення Апеляційного суду Полтавської області від 03 листопада 2016 року, яким встановлено порядок та способи участі ОСОБА_1 у вихованні малолітнього сина ОСОБА_2.

Переїзд відповідачки разом з сином до іншого населеного пункту також не може тлумачитись як дії, спрямовані на ухилення від виконання рішення суду, а тому суди дійшли обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення вимог позивача про передання дитини для проживання з ним.

Щодо вимог про відібрання ОСОБА_2 від ОСОБА_3 і повернення дитини за попереднім місцем проживання з батьком

Відповідно до частини четвертої статті 29 ЦК України місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає.

Статтею 160 СК України встановлено право батьків на визначення місця проживання дитини. Місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою.

Згідно з частиною першою статті 162 СК України якщо один з батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання.

Указана норма права встановлює правові наслідки протиправної зміни місця проживання малолітньої дитини одним із батьків (з яким вона не проживає) або третьою особою. Положення цієї статті покликані захистити права того з батьків, з ким в силу закону чи на підставі рішення суду визначено проживання дитини, від неправомірних дій другого з батьків щодо зміни її місця проживання.

Відібрання дитини у контексті статті 162 СК України - це насамперед спосіб захисту прав та інтересів дитини, в зв'язку з чим у кожному випадку треба виявити і оцінити позитивний результат у долі дитини, який має настати, однак з урахуванням права кожного з батьків та добросовісної поведінки батьків задля дотримання прав дитини та кожного з них.

Син позивача та ОСОБА_3 після розірвання шлюбу проживав разом із матір'ю за адресою: АДРЕСА_2, що і стало підставою для звернення ОСОБА_1 до суду із позовом про визначення порядку та способів участі у вихованні дитини. У зв'язку з влаштуванням відповідача на нову роботу у м. Києві, вона та її син переїхали на нове місце проживання у с. Крюківщина, Києво-Святошинський район, Київська область, де проживають вже три роки.

За обставинами цієї справи встановлено, що після розірвання шлюбу син сторін залишився проживати з мамою. Отже, на час розірвання шлюбу між сторонами була досягнута домовленість про визначення місця проживання дитини, що відповідає положенням частини першої статті 160 СК України.

Переїзд відповідачки до іншого населеного пункту, тобто зміна адреси проживання, не є зміною місця проживання дитини в розумінні статті 29 ЦК України та 160 СК України. Дитина як проживала з мамою, так і залишається проживати з нею.

З урахуванням наведеного, твердження позивача про те, що відповідачка самовільно змінила місце проживання дитини є безпідставним.

Таким чином, частина перша статті 162 СК України, якою передбачено відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання, покликана захистити права того з батьків, з ким на підставі рішення суду визначено проживання дитини, від неправомірних дій другого з батьків, хто самоправно змінив її місце проживання, не може бути застосована до спірних правовідносин, оскільки малолітній ОСОБА_2 не проживав з позивачем, а відповідач самочинно не змінювала місце проживання дитини. Дитина як проживала після розірвання шлюбу з мамою, так і залишається проживати з нею.

Наведене дає підстави для висновку, що суди обґрунтовано відмовили у задоволенні вимог повернення дитини за попереднім місцем проживання з батьком.

Щодо доводів касаційної скарги про неврахування висновків Верховного Суду

У касаційній скаргі заявник вказує на те, що суди попередніх інстанцій в оскаржуваних судових рішеннях не врахували висновки щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладені у постановках Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц, Верховного Суду від 05 вересня 2018 року у справі № 752/22028/16-ц, від 06 вересня 2018 року у справі № 644/9094/16-ц, від 18 березня 2019 року у справі № 215/4452/16-ц, від 27 червня 2019 року у справі № 754/14768/15-ц, від 27 січня 2021 року у справі № 752/9697/19.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18) зроблено висновок, що Декларація прав дитини не є міжнародним договором у розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року та Закону № 1906-IV, а також не містить положень щодо набрання нею чинності. У зв'язку із цим Декларація прав дитини не потребує надання згоди на її обов'язковість Верховною Радою України і не є частиною національного законодавства України. Разом з тим положення Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (стаття 3), узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей.

У постанові Верховного Суду від 05 вересня 2018 року у справі № 752/22028/16-ц сформульовано висновок про те, що відповідно до частин першої та другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання. Про необхідність заслуховування думки дітей, які досягли певного віку, та її врахування при вирішенні спорів про відібрання дітей зазначено, зокрема, у рішенні ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року «Савіні проти України» (заява 39948/06). У параграфі 59 цього рішення вказано, що суд також зауважує, що на жодному етапі провадження у справі судді не заслуховували дітей. При цьому при вирішенні питань, які стосуються її життя, дитині, здатній сформулювати власні погляди, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Залишаючи без змін судові рішення попередніх інстанцій, Верховний Суд у справі № 644/9094/16-ц погодився з висновками про визначення місця проживання дитини з батьком, оскільки суди обґрунтовано взяли до уваги бажання дитини проживати разом з батьком, враховуючи всі сукупні докази у справі, а не лише саму згоду дитини.

У справі № 215/4452/16-ц Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції про те, що проживання дитини з батьком буде відповідати найкращому забезпеченню його інтересів. Відповідач не надала суду переконливих доказів, що проживання сина разом з матір'ю буде найкраще відповідати інтересам дитини.

У справі № 754/14768/15-ц Верховний Суд погодився з висновками судів про те, що саме батько забезпечить кращі інтереси дітей з метою реалізації їх прав на освіту, всебічний розвиток, здоров'я, виховання в оточенні любові і поваги, оскільки діти тривалий час проводять зі своєю матір'ю та її теперішнім чоловіком, кожен день відповідач забирає дітей зі школи та вони йдуть до мечеті та вона самостійно визначає, чим краще займатися її дітям, без врахування думки позивача; протягом часу розгляду спору по суті у дітей змінилися обставини життя, діти не відвідують гуртків, не приймають участі в шкільних святах, не відвідують дитячі розважальні заклади та заклади культури, а лише відвідують мечеть, де проводять час після шкільних занять, та діти фактично позбавлені участі батька у їх вихованні.

У постанові від 27 січня 2021 року у справі № 752/9697/19 Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції про те, що визначений судом спосіб участі батька у спілкуванні та вихованні дітей є таким, що відповідатиме якнайкращим інтересам дітей. А оскільки для відновлення стосунків між батьком та дітьми необхідно більше часу проводити разом, то не відповідатиме інтересам дітей зменшення обсягу часу і кількості побачень з батьком.

Верховний Суд зазначає, що подібність правовідносин означає, зокрема, тотожність об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм. Зміст правовідносин з метою з'ясування їх подібності в різних рішеннях суду касаційної інстанції визначається обставинами кожної конкретної справи.

При цьому під судовими рішеннями у справах зі спорів, що виникли з подібних правовідносин, необхідно розуміти, зокрема, такі, де аналогічними є предмет спору, підстави позову, зміст позовних вимог та встановлені фактичні обставини, а також має місце однакове матеріально-правове регулювання спірних відносин. З'ясування подібності правовідносин у рішеннях суду (судів) касаційної інстанції визначається з урахуванням обставин кожної конкретної справи.

Доводи касаційної скарги про неврахування апеляційним судом вказаних правових висновків не можуть бути підставою для скасування судового рішення, ухваленого в цій справі, оскільки висновки щодо застосування норм права, які викладені у вищезазначених постановках суду касаційної інстанції, на які посилався заявник у касаційній скарзі, стосуються правовідносин, які не є подібними до правовідносин у справі, що переглядається (неоднаковий предмет позову та різне матеріально-правове регулювання).

У вказаних постановках Верховного Суду сформульовано висновки щодо застосування норм матеріального права при вирішенні спорів про визначення місця проживання дітей, тоді як у справі, що переглядається позивач просив передати малолітнього сина йому, відібрати дитину у матері і повернути за попереднім місцем проживання з батьком, отже, відносини не є подібними.

Доводи касаційної скарги щодо безпідставного відхилення судом клопотання про участь у судовому засіданні спеціаліста психолога ОСОБА_7 з огляду на наведені обставини Верховний Суд визнає необґрунтованими.

При постановленні оскаржуваних рішень судами враховано висновки Верховного Суду щодо врахування найкращих інтересів дитини. Отже, доводи заявника, що стали підставою для відкриття касаційного провадження не знайшли своє підтвердження.

У касаційній скарзі заявник стверджує, що суди не дослідили зібрані у справі докази.

Проте такі доводи заявника не знайшли свого підтвердження, з огляду на те, що всі ті докази, на які вказує ОСОБА_1, як на належні, оцінені судами, а отже, відсутні підстави вважати, що суди при розгляді справи порушили вимоги процесуального закону.

Щодо участі судді, якому заявлено відвід

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 411 ЦПК України судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави про відвід обґрунтованими, якщо касаційну скаргу обґрунтовано такою підставою.

Аналіз наведеного правила дає підстави для висновку, що судові рішення може бути скасовано лише у разі одночасного існування таких обставин: 1) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід; 2) суд касаційної інстанції визнав підстави про відвід обґрунтованими; 3) касаційну скаргу обґрунтовано безпідставним відхиленням відводу, заявленого судді.

Однією з підстав касаційного оскарження ОСОБА_1 зазначає, що судді апеляційного суду Карпушин Г. Л. та Обідіна О. І. не мали права приймати рішення щодо цього спору, адже суддя Обідіна О. І. в складі колегії суддів брала участь у розгляді його апеляційної скарги на рішення Хорольського районного суду Полтавської області від 18 червня 2020 року, за результатами розгляду якої прийнято постанову Полтавського апеляційного суду від 10 лютого 2021 року про відмову у задоволенні його апеляційної скарги. Вказує, що колегія суддів, діючи в інтересах ОСОБА_3 та цілком ймовірно у власних інтересах створювала фальшиві преюдиційні факти з метою обґрунтування завідомо неправдивого рішення, яким лише формально згадувалося про «інтереси дитини», підійшла до справи упереджено та грубо порушила численні норми матеріального та процесуального права. У судді Обідіної О. І. було упереджене ставлення до нього, яке виявилось у тому, що суддя з переходом на крик перешкоджала з'ясуванню не тільки фактичних обставин справи, а й питань процесуального характеру, позбавляючи його можливості задавати питання представнику відповідача, який ухилився від надання відповідей. Вважає такі дії судді Обідіної О. І. свавільними та упередженими.

Дії судді Карпушина Г. Л. заявник вважає несумлінним ставленням до здійснення правосуддя, формальним підходом до розгляду поданої апеляційної скарги, що є порушенням присяги судді, який входив до складу колегії суддів, що в свою чергу може свідчити про відсутність безсторонності такого судді. На думку ОСОБА_1 колегія суддів формально підійшла до розгляду його скарги, проігнорувала всі його аргументи, чим грубо порушила його права та права його малолітнього сина на справедливий суд та повагу до «сімейних відносин», а тому існують беззаперечні підстави для твердження про неможливість розгляду суддями Карпушином Г. Л. та Обідіною О. І. цієї справи.

Ухвалою Полтавського апеляційного суду від 11 листопада 2021 року у задоволенні заяви ОСОБА_9 про відвід суддів Карпушина Г. Л. та Обідіної О. І. відмовлено.

Ухвала суду мотивована тим, що доказів, які б підверджували наявність упередженого ставлення суддів Карпушина Г. Л., Обідіної О. І. до сторін у справі, їх особистої заінтересованості у вирішенні справи та наявності обставин щодо конфлікту інтересів судді до заяви про відвід суддів Діхтярем А. Л. не долучено та відповідних обставин у справі не доведено.

Відповідно до пункту 5 частини першої статті 36 ЦПК України суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді.

Враховуючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку, що доводи касаційної скарги в цій частині є необґрунтованими, оскільки зазначені заявником обставини нічим не підтверджені, а презумпція особистої неупередженості судді діє доти, доки не доведено протилежне.

Доводи заявника про те, що суд апеляційної інстанції розглянув справу за його відсутності, є безпідставними та необґрунтованими, оскільки ОСОБА_1 про день, час та місце розгляду справи був повідомлений належним чином, проте у судові засідання спізнився, тому суд розглянув справу за відсутності належним чином повідомленого про розгляд справи позивача, що відповідає вимогам ЦПК України.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявника та їх відображення в оскаржуваних рішеннях, питання вичерпності висновків судів попередніх інстанцій, Верховний Суд виходить із того, що у справі, що переглядається, судові рішення відповідають вимогам вмотивованості.

Верховний Суд розглянув справу в межах доводів, наведених заявником у касаційній скарзі, які стали підставою для відкриття касаційного провадження; і підстав вийти за межі розгляду справи судом касаційної інстанції не встановлено.

Викладене дає підстави для висновку, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій - без змін із підстав, передбачених статтею 410 ЦПК України.

Керуючись статтями 400, 401, 402, 409, 410 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

У задоволенні клопотання ОСОБА_1 про розгляд справи за його особистої участі відмовити.

Відзив ОСОБА_3 на касаційну скаргу залишити без розгляду.

Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення.

Рішення Семенівського районного суду Полтавської області від 04 серпня 2021 року та постанову Полтавського апеляційного суду від 29 листопада 2021 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді:

О. В. Ступак

І. Ю. Гулейков

С. О. Погрібний